

A helytörténet mint választható érettségi témakör

Gyuriczáné Boczkó Ágnes

Az érettségi lehetőséget ad helytörténeti téma ismertetésére, noha nem sokan élnek ezzel a lehetőséggel. Az integrált Európa nem zárja ki a nemzeti identitás erősítését s azon belül is a lokális történelem megismerését. Legközvetlenebbül egy szűkebb helyhez kapcsolódunk: a szülőföldhöz, lakó- és munkahelyhez, egykori iskolához; erről szeretnénk legtöbbet (vagy relatíve legtöbbet) megtudni, és ebből a szoros érzelmi-értelmi kötődésből fakad a vágy a szűkebb környezet múltjának megismerésére is.

Van egy másik nagyon fontos ok is: az a tudományos felismerés, hogy egy-egy nemzet, ország múltja, jelene jelentékeny részben a helyi jelenségekből, folyamatokból tevődik össze, és ez utóbbiak, tehát a mikrostruktúrák beható tanulmányozása, részletező, szinte mikroszkopikus feltárása mintegy feltétele a „makrovilág”, vagyis az ország, a nemzet kellően árnyalt története bemutatásának.

Napjainkban új értelmet nyer a lokális tudat erősítése. A globalizálódás hatalmas és feltartóztathatatlan, ám az egyes ember (nemcsak fiataljaink) számára nehezen megfogható, átélhető, ugyanakkor bizonytalanságokkal terhelt áramlatában a nemzeti és a helyi értékek, a történelmi hagyományok jelentik a biztos fogódzót, a lelki és erkölcsi támaszt. Ezen értékek feltárásában, megismertetésében, az azonosságtudat erősítésében felbecsülhetetlen szerepe van a helytörténetírásnak.

Személyes tapasztalatok a témával kapcsolatban, s a diákok motiválása

12. évfolyamon a XX. témakörnek a Hidegháború és Zala megye címet adtam (ez alkalmazható az ország bármely pontjára). A tanulók nagy érdeklődéssel és lelkesedéssel várták a témát. Ehhez talán az is hozzájárult, hogy előzetes feladatként lakhelyük közelében lévő, ma is fellelhető bunkereket, óvóhelyeket fotózhattak. Így megvolt a motiváció, hiszen nagyon sokuknak van személyes élménye a bunkerekről: játszottak bennük, illetve félték tőlük, s ezért inkább elkerülték őket. Ezeknek az épületeknek nagy szerepe lehet abban, hogy a korábban az 1945 után kialakult világról tanult ismeretek, a történelmi légkör

megfoghatóbbá váljanak számukra. Úgy vettem észre, hogy diákjaim a helytörténetre vonatkozó ismereteket sokkal inkább magukénak érzik, mint a térben távolabbi témákat.

Itt szeretném megjegyezni, hogy a személyes élményeken keresztüli megismerés, az oral history beépítése a történelemórába a kritikai gondolkodást is segíti, illetve rávilágíthat arra, hogy mennyire fontos a forráskritika még a nagyszülők elbeszélésében is. Az órán esetleg vita is kialakulhat, hiszen már érettségi előtt álló fiatalokról van szó, akik megkaphatták értesítőjüket az első szavazásukhoz, s ez felelősséggel hatja át néhányukat, komolyabban kezdenek érdeklődni a politika, az ország irányítása iránt. Ez a lelkesedés ösztönözheti őket, hogy a döntések mögé nézzenek, s azokról véleményt nyilvánítsanak.

Az óra helye a tanítási évben

Az órára az utolsó napokban került sor, ezért ismétlő rendszerezéssel kezdtük. A módszer: a hidegháborúval kapcsolatos fogalmak, illetve ismeretanyagok kikérdezése a társaktól (természetesen csak azt kérdezhették, amit ők is tudtak), majd rövid rendszerezés után gondolattérképet készítettünk (a táblára kerülő szavak: *hidegháború, bipoláris világ, szuperhatalmak, fegyverkezési verseny, Tito láncos kutyája, tömbönkívüliség, keleti blokk, szocialista tömb, vasfüggöny, Marsall-segély*). A térkép és a táblán látható gondolattérkép alapján egyikük összefoglalta a hidegháborúról tanultakat, illetve Magyarország helyét a rendszerben, valamint közösen – irányított kérdések segítségével – átismételtük, hogy miért volt kényszerpályán az ország. Ezt követően az előre kiadott feladat alapján, az önkéntesen, érdeklődési alapon szerveződő csoport (esetleges továbbtanulási célok alapján is kijelölhetjük őket) ismertette a többiekkel Zala megye helyzetét az adott időszakban.

Módszerek

Fontosnak tartom, ezért tanóráimon többször s többféleképpen is alkalmazom a kooperatív tanulás-tanítás lehetőségét. (Ha jól ismerjük tanítványainkat, akkor különböző szempontok alapján szervezhetünk csoportokat, pl. baráti kör, motiváltság, érdeklődés, sőt eltérő attitűd, de alkalmazhatunk véletlenszerű csoportalakítást is.) A kooperatív tanulással olyan nevelési helyzetet teremtünk a diákok számára, amelyben megtanulhatnak kollektívában dolgozni és gondolkodni, hiszen a csoport együttműködve közös problémát old meg, közös témát kutat, vagy közösen hoz létre valamit oly módon, hogy a produktumhoz a csoport minden tagjának hozzá kell járulnia, mert a többiek ezt megkívánják tőle. Így a kooperatív tanulási mód az

egyen autonóm tanulási lehetőségeit is növeli, az aktív közös munkában az együttműködés nagyobb teret kap a tanítás-tanulási folyamatban, ugyanakkor fejlődik a diákok kritikai készsége, önértékelése és kreatív gondolkodása.

A csoportok itt is nagyon jól megoldották a feladatot, az általuk készített képeket le is vetítették, s élménybeszámolóval is gazdagították az órát. Óra végén mindenki lehetőséget kapott tapasztalatainak ismertetésére, hiszen a csoportokon túl voltak magányos próbálkozások is fotók készítésére...

Tények és érdekességek a diákok kutatásaiból

- Magyarország és Jugoszlávia közös határa mintegy 630 km. Jugoszlávia megítélése a szovjet tömbön belül ellenséges, ezért sor kerül e határsáv megerősítésére 1950-től.
- 1950 szeptemberében sor kerül Lentiben a 4. zászlóalj elhelyezésére. A következő év január elején a Moszkvában tartott tíznapos tanácskozáson eldöntötték Magyarország határainak hermetikus lezárását.
- A gyakorlatban a határsáv kialakítása a következőképpen valósult meg: 1950-ben a déli, majd 1952-ben a nyugati határszakaszon is 15 km-es határövezetet, ezen belül 500 és 50 méteres határsávot hoztak létre, amelyekbe csak rendőrségi, illetve határőrségi engedéllyel lehetett belépni, a belépőket az okmányellenőrző pontokon ellenőrizték. A területen lakók személyi igazolványába állandó belépőt bélyegeztek. Az 50 méteres határsávba csak határőrök mehettek be. A nyugati határszakaszon a határvonal mellett négyzethálós rendszerű, szögesdrótból készült műszaki zárat építettek ki. Délen és nyugaton is gyalogsági aknamezőt építettek ki az államhatár mentén, 318 km hosszúságban. Az aknamező felszedése 1971-ben fejeződött be, helyette 248 kilométer hosszúságban a Szovjetunióban használt, gyengeáramú elektromos jelzőrendszert építették ki. Az ártatlannak tűnő szakszó („különleges igazgatási jogállású terület”) mögötti valóság azt jelentette, hogy az itt található települések lassú sorvadásnak indultak, a nem ott lakók a területre csak alkalmanként kiadott engedéllyel léphettek be, az illegális határátlépés megakadályozására létesített aknazár aknáin olykor a lakosok odatévedt jószágai alatt robbantak föl, rendszeres volt az igazoltatás, sőt az 1950-es évek elején a politikailag megbízhatatlannak tartott emberek tömeges kitelepítése (2446 személyt telepítettek ki).
- Magyarország védelmének megszervezésében meghatározó volt az a feltételezés, hogy Jugoszlávia felől bármely pillanatban fenyeget a támadás veszélye. A déli védelmi

rendszer négy védőövet foglalt magába (biztosítási öv / előtér / fővédőöv / további védőöv).

- Az erődrendszer építési munkálatait 1952-ben nyolc műszaki zászlóalj kezdte meg a felső vezetés és a szovjet tanácsadók rendszeres ellenőrzése mellett.
- Az erődrendszer alapját vasbeton építmények, továbbá a harckocsi és gyalogság elleni szilárd építmények képezték. Az erődítmények építéséhez típusstervek készültek.
- Végeredményként: 90 zászlóalj-, 25 század védőkörlet, 201 szakasz-, 146 rajtámpont, 963 hadműveleti akadálycsomópont 513 figyelő- és óvóhely, továbbá több száz színlelt építmény létesült.

Az óra lezárása

Jegyzetek kiegészítése az órához rendszerezés tanári irányítással. Az új információk hangsúlyozása.

Tanári kérdések:

- Mikor épült ki a határsáv?
- Hány kilométerre terjedt a határtól?
- Mit jelentett ez az itt élőknek?
- Az ország mely részén volt jellemző a bunkerek építése, s mi volt ezeknek az oka?
- Volt-e reális fenyegetés?
- Hogyan hatott ez a helyi gazdaságra?
- Említs térségünkből konkrét példákat arra, hogy mely településeken található bunkereket!
- Mennyire voltak jellemzőek ez időszakban a túlkapások?

Az új fogalmak kiemelése

- határsáv, határsértő, osztályidegen, erődrendszer, óvóhely, bunker, lövészárkok, ideiglenes határátlépési engedély, aknamező, szögesdrót, „különleges igazgatási jogállású terület”, kitelepítés.

Étékelés, számonkérés

A kutatómunka és órai aktivitás értékelése mellett az is motiválja a diákokat, hogy az érettségintétel lesz belőle. A következő órára írásos házi feladatot is adhatunk, tanulás segítő

portfólió elkészítése révén. A diákok készíthetnek TTM (tudom, tudni szeretném, megtanulom) táblázatot is.

- Az új tananyagot egy gyors INSERT (√ : tudtam, +: új, -: másképp tudtam, ?: kérdésem van) kitöltésével is ellenőrizhetjük.

Melléklet

Fotók, melyeket a diákjaim (Odonics Diána, Sohár László, Szabó Péter, Orvos András, Sbül Benjamin) és Gyuricza Ferenc készítettek.

[Galéria az interneten](#)

Óravázlat

Óravázlat szerzője: Gyuriczáné Boczkó Ágnes

Téma (óra, foglalkozás címe)	Hidegháború és Zala megye
Iskolatípus	Szakiskola Középiskola
Évfolyam (vagy korosztály)	12.
Nagyobb egység, témakör (fejezet, epocha, projekt címe)	jelenkori egyetemes történelem és Magyarország viszonya
Csoport nagysága	☒ Osztály
Időtartam (perc)	45 perc
Célok (összefüggések, képességek, attitűdök)	A tanulók jussanak el az óra végére arra a tudományos felismerésre, hogy egy-egy nemzet, ország múltja, jelene jelentékeny részben a helyi jelenségekből, folyamatokból tevődik össze, és a mikrostrukturák beható tanulmányozása, részletező szinte mikroszkopikus feltárása gyakran megkönnyíti a makrovilág, vagyis az ország, a nemzet kellően árnyalt történetének bemutatását is. Forráskritika alkalmazása minden helyzetben.
Foglalkozás típusa	Tanórai Tantermi
Munkaformák	Frontális Csoportmunka Önálló munka Egyéni munka (pl. kutatás)
Eszközök	projektor, számítógép, falitérkép, tábla, kréta.
Előkészületek	csoport megszervezése, fényképek elkészítése, helytörténeti kutatás

Tevékenység

Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
(előzetes 2 héttel korábban)	<i>(Egy óra utolsó 2 percében)</i> <i>Csoport szervezése, feladat kiadása</i>	Feladatok lejegyzetelése	Füzet, toll
(előzetes 1 héttel korábban)	Érdeklődni, hogyan állnak a feladattal, ha szükséges, célirányosan feladatot, olvasmányjegyzéket adni	Csoport megszervezése, feladatok felosztása, fotók elkészítése, válogatása, szakirodalom beszerzése, kijegyzetelése, cédulázás, táblakép elkészítése vázlatban (idegen szavak, szakkifejezések, nevek)	Fényképezőgép, számítógép, papír, toll
3 perc	Ismétlő kérdések – egymásnak villámkérdésszerűen (téma: bipoláris világ, hidegháború)	Kérdésfeltevés, felszólítás – a tanulók ismerik a módszert, csak olyan kérdést tehet fel, amire tudja a választ. Pörgősen működik, kb. 13-14 kérdésre van lehetőség	
5 perc	Gondolattérkép készítése (pókhálórajz) az elhangzottakhoz igazodva	Ötleiteket felírják a táblára az általuk gondolt helyre	Tábla – kréta, de ha a keretek engedik, akkor ma divatos eszközhasználat a csomagolópapír – vastag filc, mert utána esetleg ki lehet függeszteni a szaktanteremben is
5 perc	Rendszerezés	Jegyzetelés, vázlatpontokba rendezni az elhangzottakat	Füzet, toll
12 perc	Zala megye és a lenti kistérség helyzete a hidegháborúban	A csoport ismerteti az általa elvégzett kutatás eredményeit: - valaki felírja a táblára a neveket, évszámokat, fogalmakat - tanulói kiselőadás, ahogy ők gondolták, akár megosztva is	Tábla, kréta, füzet, toll

8 perc	Képek megtekintése	Fotók megtekintése, magyarázatok meghallgatása	Számítógép, projektor
8 perc	Az új ismeretek összefoglalása, rendszerezése	Tanári magyarázat, jegyzetelés, illetve a már elkészített jegyzet kiegészítése	Toll, füzet
3 perc	Visszakérdezés, reflektálás	Az evalváció, a tanulási folyamat reflektálása és értékelése a csoport és a tanár részéről is megtörténik	
1 perc	Az óra lezárása, esetleg házi feladat feladása	Ha szükséges, jegyzetelés	
Értékelés módja	Az igazi értékelés az osztályszámára élesben történik, az érettségien. A csoport munkáját az óra végén szóban és a gyűjtőmunka rendszerezésének, a háttérkutatásoknak a színvonalától függően jeggyel is értékelhetjük. Az óra végi rendszerezés és a TTM táblázat kitöltése viszont visszajelzést adhat az új ismeretek elsajátításáról.		
Megjegyzések, javaslatok	A téma órai feldolgozása óta eltelt már egy kis idő, az óra eleji kérdések a ráhangolódást, az ismeretek előhívását hivatottak szolgálni, de ha nagyon biztosra akarok menni, akkor feladom ismételni. Engedjük a diákoknak a saját helytörténeti kutatást, meglepően jól ismerik lakhelyüket, s örülnek, ha személyes élményeiket megoszthatják velünk. Viszont figyeljünk arra, hogy az óra ne menjen el sztorizgatással, a tényanyagok, és a kritikai gondolkodás mindig előtérben álljon. Maguk a diákok is próbáljanak meg minél több ok-okozati összefüggésre rávilágítani. A tanulói előadásoknál törekedni kell arra, hogy ezeket ténylegesen előadások és ne felolvasások legyenek, valamint az időkorlátot nem léphetik túl. (Az elsajátítási szakaszban akár stopperrel is mérhetjük, s azt értékeljük, amit a rendelkezésre álló idő alatt elmondtak – bár első hallásra drasztikusnak tűnik, de az óra vezetése, tervezése szempontjából gyümölcsöző lesz.)		
Felhasznált irodalom	- „A magyar Maginot” A déli védelmi rendszer, 1951-1955. A Pákán, 2007. november 6-án rendezett tudományos konferencia előadásai. Főszerkesztő: Dr. Holló József, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2008, 135.p. - Srágli Lajos: Erődország Város és Faluvédők Szövetsége Hungaria Nostra, Budapest, 2007, 135.p. - Pethőné Nagy Csilla: Módszertani kézikönyv. Korona Kiadó. Budapest. 2005, 371.p.		